

Barmsijs.
Tekening: Rein Stuurman

Korte Mededelingen

Drie is één: onze Barmsijzen

Niet onverwacht

Het zal voor menig vogelaar een teleurstelling zijn, maar voor wie eerlijk is, geen verrassing: het onderscheid tussen de Grote, de Kleine en de Witstuitbarmsijzen berust niet op diversiteit als soort, maar op zijn gunstigt op uiterlijke verschillen van ondersoorten. Dat is de uitkomst van een grondig genetisch onderzoek. De uitkomst was dat een en hetzelfde 'grond-gen' de drie 'soorten' onderling verbindt. De uiterlijke variatie is grotendeels te verklaren uit regionale isolatie, zoals dat ook het geval is bij veel andere ondersoorten (denk aan de Noordse Goudvink, red.).

Gentechnologie

Dankzij genetisch onderzoek wordt er in versneld tempo de laatste jaren steeds meer duidelijk over evolutionaire processen in de natuur. Chromosomen van sommige soorten vertonen afwijkingen door interne veranderingsprocessen, wat zijn weerslag kan hebben op uiterlijke kenmerken. Snavels en veerkleuren kunnen op die manier veranderen, zonder dat er van het ontstaan van een werkelijk nieuwe soort sprake is. Soms is dat iets wat bij hele deelpopulaties optreedt. Dat lijkt nu ook het geval bij de drie 'barmsijzen-soorten'. De verspreiding van deze vogels speelt daarbij een rol. De Witstuitbarmsijzen komt als broedvogel voornamelijk voor in de Nieuwe Wereld; de Kleine in het westelijk deel van Europa en de Grote Barmsijzen in het noordoostelijk deel van Eurazië. Ondanks de (overigens geringe) verschillen in het uiterlijk van Kleine, Grote en Witstuitbarmsijzen wijzen de basiselementen van hun DNA-structuur op één soort.

Ecotypen

De onderzoekers aarzelen zelfs om deze drie te beschouwen als ondersoort. Het zijn eerder regionale variëteiten ('ecotypen'), waarbij de kenmerken meer worden bepaald door regionale factoren als klimaat, voedsel en leefomgeving dan door genetische factoren. Dankzij een in alle drie aangetroffen 'super-gen' dat dergelijke variaties in uiterlijk ruimte biedt,

konden de onderlinge verschillen worden verklaard. Maar een duidelijk verschil in de genoomstructuur, typerend voor verschil tussen soorten, ontbrak. Overigens melden ringers ook geregeld onderling overlappende kenmerken van gevangen Kleine en Grote Barmsijzen, die dan als 'Barmsijzen spec.' worden genoteerd. Gezien het broeden in voor een deel dezelfde Europese streken is het af en toe onderling kruisen niet vreemd.

Criteria

Bij het genetisch onderzoek werden monsters gebruikt van 73 vogels, te weten 26 Grote Barmsijzen, 33 Witstuitbarmsijzen en 14 Kleine Barmsijzen. Als te beoordelen kenmerk, viel de mate van roodkleuring af, omdat die door inname van carotenen bepaald wordt. Dat is dus op basis van voedsel en niet van genetische factoren. Formaat, de mate van bruine kleuren in het verenkleed en snavelkenmerken werden wel als indicatoren gebruikt. De basiselementen in de genetische opbouw van deze drie typen geeft geen afdoende aanleiding om de drie 'verschillende soorten' Barmsijzen ook werkelijk als drie verschillende soorten (of zelfs als ondersoorten) te classificeren. Tijd dus om onze persoonlijke soortenlijstjes aan te passen...

Bronnen: *BirdGuides* 26 november 2021; www.nature.com/articles; https://www.nature.com/articles/s41467-021-27173-z?utm_medium=affiliate&utm_source=commission_junction&utm_campaign=3_nsn6445_deeplink_PID100022212&utm_content=deeplink

CdV

Laatste vier decades rampzalig voor Europese vogelpopulaties

Veertig jaar

Een omvangrijk in 2021 verschenen onderzoek wijst uit dat de Europese vogelpopulatie sinds 1980 geslonken is met ongeveer 600 miljoen broedvogels. Eigenlijk is dat aantal groter, zelfs om en nabij de 900 miljoen, maar daar staat een aanwas tegenover van zo'n 340 miljoen vogels van soorten die het juist beter doen. In beide groepen gaat het om een beperkt aantal soorten die de grootste veranderingen veroorzaken. De 'bulk' van Euro-

pese vogelsoorten laat een geringere voor- of (vaker) achteruitgang zien.

Mussenleed

Het zijn dus enkele soorten die de grootste klappen kregen, waaronder vroeger algemene soorten als de Ringmus (30 miljoen minder). Maar de kwantitatief grootste neergang betrof de Huismus, waarvan de aantallen gehalveerd zijn; een verlies van een kleine 250 miljoen kleine kwetteraars! Als oorzaken voor deze beide soorten worden veranderingen van leefgebied in de landbouw (ook op erven), maar ook binnen de steden en dorpen genoemd, naast vogelmalaria, voedselgebrek en milieufactoren als gifstoffen en vervuiling (en dan vooral stikstof). De ene oorzaak staat vaak niet los van de andere.

Bekende 'gezichten'

Voor het samenstellen van dit rapport worden statistische gegevens van soorten gebruikt, die lidstaten van de EU (inclusief nog het Verenigd Koninkrijk) aanleverden aan de Europese Commissie. Die cijfers leiden tot de conclusie dat vooral de vogels van het platteland getroffen zijn (zoals wij al langer zien bij Grutto, Veldleeuwerik, Kievit, enz., red.), naast verre afstandstrekken (Fitis, Gele Kwikstaart) en enkele steltlopers, zoals de Wulp en Morinelplevier. De eerste groep heeft vooral te kampen met de veranderde landbouwmethoden.

Licht aan de horizon?

Een klein lichtpuntje is dat de teruggang de laatste twintig jaar enigszins afvlakt. Toegenomen beschermingsmaatregelen en het verbieden van sommige bestrijdingsmiddelen werpt wel enig resultaat af, maar van werkelijk herstel is nog geen sprake. Toename is slechts in beperkte mate geconstateerd. Gerichte bescherming (zoals in ons land voor de Grauwe Kiekendief, red.) werpt wel enige vrucht af bij een aantal roofvogelsoorten. Daar staat tegenover dat in de breedte de biodiversiteit alleen maar lijkt af te nemen. Vogels vormen natuurlijk maar een deel van de schakels in de natuur. Maar zij vormen wel een groep goed te volgen indicatoren voor de staat van onze leefomgeving. Daarbij is juist de afname onder 'algemene soorten' (denk naast de mussen aan Wilde Eend en Spreeuw, red.) alarmerend! Het rapport bevat een duidelijk appel aan de politiek en aan beheerders

van landschappen en urbane gebieden. Er moet echt iets veranderen, willen we niet alleen zeldzame, maar juist ook algemene vogels een beter uitgangspunt bieden en de schrikbarende neerwaartse tendens ombuigen. *BirdGuides 16 november 2021*

CdV

Vogelraadsel opgelost na bijna 180 jaar

Bij zijn dood nam ontdekkingsreiziger Carl A.L.M. Schwaner de gegevens van een door hem verzamelde vogel mee in zijn graf. Tussen 1843 en 1848 had hij 'ergens' in het huidige Indonesië het enig bekende exemplaar van een muistimaliasoort aangetroffen. Uit dagboeknotities van deze onderzoeker dacht men te kunnen opmaken dat die uit Java of Borneo afkomstig moest zijn. Borneo was het meest waarschijnlijk. Maar eenzelfde exemplaar werd daar nooit aangetroffen. De vogel werd geregistreerd als *Malacocincla perspicillata* en werd bij ons genoteerd als *Zwartbrauwmuistimalia*. De vogel stond sinds 2008 geassocieerd als 'waarschijnlijk uitgestorven'.

Toevalstreffer

In december 2020 stuurden twee veldwerkers uit Zuid-Kalimantan (Borneo) een foto rond in de app-groep van de plaatselijke vogelbeschermingsgroep, de BirdWatch Galeatus. Zij meldden een voor hen onbekende vogel die zij vingen in het oerwoud. Nadat het beest gefotografeerd was had men hem weer vrijgelaten. Goed bekend met de natuur in hun regio, vonden ze het opmerkelijk dat ze deze vogel nooit eerder hadden gezien. Wie kon deze vogel thuisbrengen?

Raadsel opgelost

De vraag bereikte ook Panji Gusti Akbar die als ornitholoog betrokken is bij de voorbereidingen van een vogelatlas voor Indonesië. Hij ging op onderzoek uit in de literatuur, daarbij op het spoor gezet door een mede-vogelaar die aan een *Zwartbrauwmuistimalia* dacht. Een veldgids uit 2016 vermeldde die soort met zijn onbekende herkomst, mogelijk van Borneo, waarvan slechts één exemplaar bekend was. De toelichting vermeldde: 'Een van de grootste raadsels uit de Indonesische vogelkunde'. De afbeelding, gebaseerd op de enig bekende balg, beantwoorde aan wat de foto's van de beide veldwerkers toonden. Binnen twee uur na het rondsturen van de

foto's was een raadsel van meer dan anderhalve eeuw opgelost!

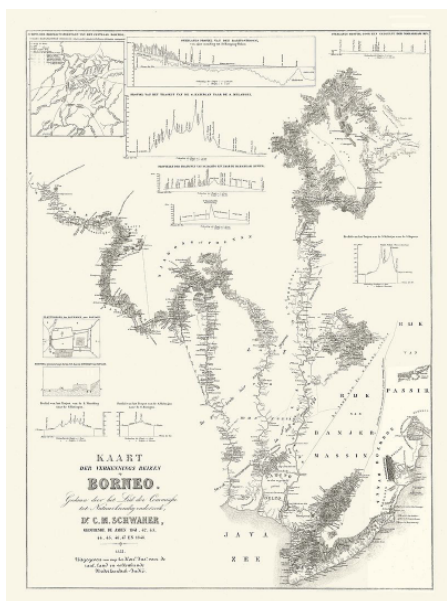
Getemperde vreugde

Akbar reageert opgetogen: 'Nu weten we echt hoe de Zwartbrauwmuistimalia eruitziet. Het geprepareerde exemplaar toonde onduidelijk gekleurde snavel, poten en iris.' Die details zijn nu duidelijk zichtbaar op de foto's van de herontdekkers, Muhammad Suranto and Muhammad Rizky Fauzan. De bezorgdheid die de vreugde over deze ontdekking tempert betreft het hoge tempo waarin zijn leefgebied wordt ontbost. Een heel andere conclusie is dat er over de natuur van de Indische Archipel nog heel veel onbekend is.

Bron: <https://www.globalwildlife.org>

Meer informatie is te vinden op: <https://www.globalwildlife.org/blog/the-black-browed-babbler-an-enigma-that-has-been-missing-and-has-perplexed-scientists-for-more-than-170-years-is-found-in-indonesia/>.
Zie: Turnaround video of specimen RMNH 89412, Naturalis Biodiversity Center

CdV

Kaart der verkenning reizen op Borneo Carl Swaner.
(Bron: Koninklijk Instituut voor Taal, Land en Volkenkunde van Ned-Indië, Amsterdam)

Zwartbrauwmuistimalia.
Foto: News18.com

Meer informatie: https://de.wikipedia.org/wiki/Carl_Schwaner

Twitchen wel-of-niet: een discussie op 'sociale media'

Schadelijk?

De discussie over het al dan niet schadelijke effect van soortenjagen (in vogelaarsjargon 'twitchen') is een zich steeds herhalend verschijnsel. Waarbij het soms opdringerige gedrag van fanatieke 'twitchers' en fotografen zonder respect voor de natuur wordt uitgespeeld tegen argumenten als 'heerlijk en eerlijk' vogels kijken. Een artikel in Birdwatch (november 2021) gaat in op de rol van de 'social media' bij deze discussie.

Zwartmakerij

Lucy McRobert ergert zich aan de ongenueerde en vaak haatdragende meningsuitingen over het digitaal delen van waarnemingen en de daaropvolgende stroom van vogelaars. Twitchers worden afgedaan als milieubedervers (vanwege de CO₂-uitstoot van hun vervoermiddelen), asociale natuurverstoorders en erger. Zonder onderscheid worden soms alle vogelaars die een bepaalde zeldzaamheid bezochten zwartgemaakt. Iets wat blijkbaar in Engeland een sport op zich geworden is, maar dergelijke verwijten kennen we in Nederland ook.

Wonderlijke speling

Wat zegt de discussie over de werkelijke schade die de natuur wordt toegebracht? De auteur citeert een tweet: 'Het is niets anders dan wat verzamelaars doen, of zoiets als vliegtuigspotten.' Waarop zij stelt: 'Wat is daar mis mee? Geen enkel vogelnerd die ik ken schept er enig sadistisch genoegen in, de ondergang van een verdwaalde vogel te bewerkstelligen. Wat gebeurt is dat ze zich gezamenlijk verbazen over de wonderlijke speling in zijn trekgedrag.' Tot zover lijkt het te gaan om het tegen elkaar uitspelen van tegengestelde meningen (en de vraag hoe ver je kunt gaan op Twitter en andere podia, iets wat in ons land zelfs in het politieke landschap tot heftige discussies leidt).

Heilzaam

Echt interessant wordt het wanneer het artikel de mening van een gespecialiseerde psycholoog naar voren brengt: Sam Porter, zelf ook vogelaar en bovendien gediagnostiseerd ADHD'er. Hij wijst erop dat het twitchen van vogels een bijzonder aantrekkelijke bezigheid is voor mensen met ADHD en autisme. Geen enkel mens heeft dezelfde neurocognitieve kwaliteiten. We hebben allemaal zo onze eigen talenten, maar ook onze eigen 'handicaps', waarmee we moeten leren omgaan. Hoewel het maar een beperkt aantal vogelaars betreft, ziet hij het nut van de vogelhobby speciaal voor mensen bij wie de belemmerende factoren leiden tot angst en depressie. Voor hen is 'twitchen' een dankbare bezigheid die voor afleiding zorgt en innerlijke spanningen vermindert.

Harmonie

Hij zet het volgende uiteen: Juist 'neurodiverse' mensen leveren soms verbazingwekkende bijdragen op het gebied van ecologie, wetenschap, veldbiologie, en creatieve uitingen als kunst en schrijverschap. Het gezamenlijk genieten van een hobby (zoals het twitchen van een zeldzame vogel) haalt iemand met ADHD, autisme en soortgelijke kenmerken uit zijn isolement. Daarmee schenkt het hem een ervaring van harmonie met zichzelf en zijn omgeving.

Scheiden of verbinden

Wat voor nut, vraagt hij, heeft het om elkaar af te rekenen op hobby's. Er bestaat geen 'enig juiste manier' om van de natuur te genieten. Waarom zouden we natuurgenieters opsplitsen in tegengestelde groepen van 'vogelaars' en 'twitchers'? Waarbij dan de laatste een negatief label (natuurhooligans!) zouden krijgen opgeplakt. Je hebt geen 'birders' en 'twitchers', maar mensen die elk op hun eigen manier van vogels genieten.

Bron: Lucy McRobert, *Anti-social media, Birdwatch november 2021*

CdV

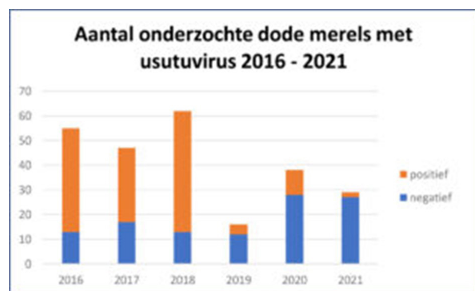

Vogelaars bij Kaspische plevier op Texel (Foto: Sytske Dijkse van Foto Fitis)

Merelsterfte in 2022: toch ook weer het usutuvirus

Sovon en Vogelbescherming hebben 2022 uitgeroepen tot het Jaar van de Merel. Een van de redenen om voor deze vogelsoort te kiezen is de afname sinds 2016 door besmetting met het dodelijke usutuvirus, verder in dit artikel aangeduid als virus. Dat leek inmiddels tot het verleden te behoren. Maar uit recent onderzoek blijkt dat het virus weer meespeelt bij de merelsterfte. Het is niet de enige oorzaak van de huidige sterfte onder Merels. Ook vogelmalaria en parasieten spelen momenteel daarbij een rol.

In juli en augustus nam het aantal bij DWHC (*Dutch Wildlife Health Centre*) en Sovon gemelde dode Merels toe. In deze periode zijn bij DWHC 27 Merels op doodsoorzaak onderzocht, van 19 dieren zijn de resultaten bekend (zie grafiek).

Overzicht van de oorzaken van merelsterfte in de jaren 2016 en 2021 (Bron: Sovon)

Het usutuvirus speelt weer op

De laatste drie jaar speelde het virus nauwelijks een rol bij de merelsterfte. In de zomer van 2022 werd het virus bij acht van de negentien onderzochte Merels vastgesteld, hoofdzakelijk in Noord-Brabant. Verdere toename is te verwachten, want in warme zomers zoals die van dit jaar zouden meer muggen ermee besmet kunnen zijn. Van de acht Merels met een besmetting met het virus hadden minimaal vijf vogels een co-infectie met vogelmalaria. Daarnaast hadden vier van de Merels met een virusinfectie ook veel lintwormen en andere darmparasieten. Bij vijf andere Merels werd ook vogelmalaria aangetoond, waarvan vier dieren zijn doodgegaan door de combinatie van parasieten en vogelmalaria.

BRONNEN:

Sovonnieuws 6 september 2022

<https://dwhc.nl/merelsterfte-door-usutuvirus-vogelmalaria-en-parasieten/>

CdV

Merel vrouw.

Foto: Doortje van Dijk

Oproep (Sovon en DWHC)

In het jaar van de Merel wordt geprobeerd om de gemelde 'vers' (niet langer dan 24 uur dood) gevonden Merels op halen voor onderzoek. Maar het is onmogelijk om alle gemelde dieren op te halen. Voor vogels die opgehaald gaan worden, is het zeer belangrijk dat ze goed gekoeld worden, zie voor tips: <https://dwhc.nl/vragen/#koelen>. Meldingen zijn zeer belangrijk, omdat alleen op die manier inzicht verkregen kan worden over ziekte/sterfte onder wilde dieren in Nederland. Je kunt de vondst van een dode vogel melden bij Sovon via sovon.nl/dodevogels of op de website van DWHC, rechtsboven 'Meld een dood dier'.

Merel vrouw.

Foto: Doortje van Dijk

Over slaapgewoonten van vogels, die van de Merel in het bijzonder

(Een oude publicatie in het kader van **het jaar van de Merel** over een weinig bestudeerd verschijnsel)

Jan Marbus

Vogelwerkgroep CJN, *het Vogeljaar* 14 (4): 153- 155

Ontdekking

In december 1963 ontdekte ik bij toeval een merelslaapplaats in de buurt van Wageningen. Het voor mij volkomen nieuwe hieraan en onverwachte voor een soort als de Merel leidde al spoedig tot een nadere studie. In februari '64 gestarte tellingen wezen op een grotere beslapping dan vermoed was. Allerlei vragen rezen en gepoogd werd een antwoord te vinden. Hoewel over bepaalde natuurverschijnselen soms veel is geschreven, boeit iets je des meer, wanneer je het eenmaal zelf ontdekt hebt. Voor mij gelden de slaapgewoonten van vogels als zodanig. Wie kent niet de zwarte spreuwenwolken in de avondschemering? Fascinerend zijn de manoeuvres wanneer de afzonderlijke zwermen elkaar ontmoeten. Juist door deze opvallende vertoningen is de Spreeuw wel het klassieke voorbeeld geworden van een gemeenschappelijk de-nacht-doorbrengen. Maar er zijn nog veel meer soorten, die er een speciale roestgewoonte op na houden: Kauwen en Zwarte Kraaien kennen slaaptrek, evenals de verschillende meeuwensoorten. Verder is het onder andere bij steltlopers, duiven, zwaluwen en kwikstaarten bekend.

Slaaptrek

Al spoedig bleek, dat het hier geen abnormaal verschijnsel betrof, maar eenvoudig iets wat nooit opgevallen was. Dit laat zich gemakkelijk verklaren wanneer we het gedrag tijdens de slaaptrek van de Merel vergelijken met een soort waarvan het algemeen bekend is, de Spreeuw.

Heel anders verloopt de slaaptrek van de Merel. Aan het eind van de middag stoppen de vogels met foerageren en gaan in een struik of boom zitten. Hierbij klinkt af en toe het ietwat klagelijk 'srii'. Naarmate de zon verder wegzakt klimmen de Merels geleidelijk hoger in de boom of vliegen op naar het dak of een tv-mast. Het 'srii'-geroep neemt nu toe en zo nu en dan vliegt er een Merel in de richting van de slaapplaats. Dit voorbeeld wordt door meerdere exemplaren gevolgd en al gauw zijn alle op weg. Ontmoeten ze onderweg geen barrière waar stuwung op kan treden, dan vliegen de meeste regelrecht, soms even neerstrijkend in struikgewas, op de slaapplaats af. Hoe later in de schemering, hoe sneller de slaaptrek verloopt, dus met minder onderbrekingen. Zolang er nog vogels op de slaapplaats arriveren klinkt daar een algemeen 'pienk-pienk'-geroep. Verstomt dit geluid, dan vallen er ook geen Merels meer binnen.

Slaapplaatsen

Een duik in de literatuur leverde als enige wetenschap op, dat er in de Nederlandse tijdschriften niets over te vinden was. Naspeuringen in Duitse bladen stootten op onderzoekingen van Dr. R. Heyder uit Oederan (Saksen),

die in 1929 ook met een slaappleats van Merels kennis maakte. Uitgebreide studies werden door hem verricht over aantal, tijd van aanvliegen met betrekking tot lichtsterkte, enz. De resultaten van zijn onderzoek werden gepubliceerd in Mitteilungen des Vereins Sächsischer Ornithologen.

Nog een ander opmerkelijk verschil bleek uit vergelijking van de verkregen gegevens van diverse slaappleatsen, namelijk de aantallen individuen per slaappleat. Verreweg het grootste aantal slapers werd geteld bij Ede, namelijk meer dan 500 exemplaren in januari 1964. De Wageningse slaappleat had in november 1964 een top van 230 vogels. In januari 1965 werden 150 slapers geteld. Ook Heyder vermeldt een uitschieter in november 1930: meer dan 168, bij een normale beslapping van 130 exemplaren. Wanneer in Ede in januari 500 vogels geteld worden is het dus zeker mogelijk dat het novemberaan- taal aanzienlijk hoger lag. Nieuwe tellingen zullen hieromtrent zekerheid moeten geven. Nader onderzoek geldt overigens voor meer punten. Zo is het verleggen van de slaaptrekroute in de loop van het slaapseizoen iets wat nog niet geheel duidelijk is. Ook de verschijningsdata en duur van het slapen van Kramsvogels en Koperwieken op dezelfde plaats dienen nader bestudeerd te worden.

Uit gegevens van elders in ons land over slaappleatsen van de Merel blijkt een zekere voorkeur voor de samenstelling hiervan. In bosrijke streken bestaat deze namelijk uit

sparren of dennen, meestal niet ouder dan 30 jaar. Vaak dicht opeen geplant hout, zodat er moeilijk in te komen is en een donkere indruk geeft. Bij afwezigheid van deze soorten wordt wel een groepje rodo- dendrons in een stadspark genomen. Zeker blijkt hier dus een voorkeur voor zogenaamde 'evergreens'.

Nog een ander opmerkelijk verschil bleek uit vergelijking van de verkregen gegevens van diverse slaappleatsen, namelijk de aantallen individuen per slaappleat. Verreweg het grootste aantal slapers werd geteld bij Ede, namelijk meer dan 500 exemplaren in januari 1964. De Wageningse slaappleat had in november 1964 een top van 230 vogels. In januari 1965 werden 150 slapers geteld. Ook Heyder vermeldt een uitschieter in november 1930: meer dan 168, bij een normale beslapping van 130 exemplaren. Wanneer in Ede in januari 500 vogels geteld worden is het dus zeker mogelijk dat het novemberaan- taal aanzienlijk hoger lag. Nieuwe tellingen zullen hieromtrent zekerheid moeten geven. Nader onderzoek geldt overigens voor meer punten. Zo is het verleggen van de slaaptrekroute in de loop van het slaapseizoen iets wat nog niet geheel duidelijk is. Ook de verschijningsdata en duur van het slapen van Kramsvogels en Koperwieken op dezelfde plaats dienen nader bestudeerd te worden.

CdV

Merel man.

Foto: Doortje van Dijk